

הרב פנחס גולדשמידט

מוסקבה

אני מתכבד היום להתחיל בשיעור בנושא כאוב, נושא שהוא כל כולו בדיעבד, ונושא שלדאבוננו עולה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן אצלנו בחבר העמים מדי יום ביומו כידוע קהילה שכל כולה מתבססת על יהודים שהתחילו לשמור מצוות, לא בביתם שלהם אלא שהתחילו לשמור מצוות כשהם החליטו לחזור בתשובה והרבה פעמים מדובר לא רק על בני אדם שיש להם הורים, שני הורים יהודיים, והם החליטו להתחיל לשמור מצוות, אבל מדובר גם לפעמים בבני אדם או שהם התגיירו, או שבעצם יש להם אב לא יהודי.

אני פעם הייתי בהלוויה של חתנו של רב צבי פסח פרנק. קראו לו הרב מנחם בן ציון זקס, והוא היה רב ידוע בשיקגו, הוא כתב ספר מנחם ציון, ספר פירושים על התורה והוא היה קרוב. הלכתי להלוויה בירושלים ושמעתי שם הספד מרגש מאד, הספד ממש בצורה רטורית מעולה, של הרב ניסן טיקוציינסקי. ניגשתי אליו אחרי ההספד ושאלתי אותו, איך למדת את תורת הרטוריקה והוא ענה לי ככה, היה דרשן גדול בדור שעבר, השם היה הרב בן ציון ידלר והוא אמר לו את הדברים הבאים, כשאתה יושב ולפניך החדר כולו ריק, חדר מלא סטנדרים, תחשוב כאילו החדר מלא בני אדם וכשאתה עומד ומדבר בפני חדר שמלא בבני אדם תחשוב שכולם סטנדרים וככה תתחיל לדבר. היום ברוך השם יש את האפשרות הראשונה.

אני שמעתי מהרבה משתתפים, וכן אמר לי הראשון לציון הרב בקשי דורון הבוקר, שבהחלט הוועידה הזאת היתה על רמה הרבה יותר גבוהה מאשר הוועידות הקודמות, קודם כל במיקום, באולם זה, בכבשונו של עולם, הוועידות הקודמות היו במלונות שבקושי ראו אותנו ואפילו לפעמים החביאו את היהודים. פה אנחנו נמצאים בעיצומה של עיר, בעיצומה של מלכות.

אני גם חושב גם שאחד הדברים הכי מעניינים שקורים פה, אחרי הוועידה הקודמת היתה ביקורת גדולה מאת הרבנים שלא היו מספיק שיעורי תורה, כשהגיעו רצו לחזור לקהילותיהם עם מטען רוחני נוסף, הרי רב מה עושה רב בקהילתו, מה הוא עושה כל הזמן, הוא נותן מה שיש לו. הוא מחלק את המטענים הרוחניים שיש לו, אבל צריך גם לטעון את הבטריה מדי פעם בפעם, אז מגיעים לכנס רבנים ואם בכנס רבנים רק מדברים על פוליטיקה ועל דברים ארגוניים אז חוזרים כלעומת שבאו. אבל אני חושב שהפעם היו יותר מ 12 או 13 שיעורים מגדולי תורה, הרבנים הראשיים לישראל, הדיינים באירופה, הרב אביגדור נבנצאל, ואני מאמין שרבנים יחזרו לקהילתם עם מטען יותר עשיר.

שאלו אותי שאלה: אחד שהתגייר, יש לו אב יהודי, אמא לא יהודיה, והנה הגיע היום, אמו שוכבת על ערש דווי והיא קוראת לבנה ואומרת לו, אני מבקשת ממך דבר אחד: תארגן לי קבורה לפי הדת הרוסית הפרוסלבית, תקרא לכומר ותראה שהכל יהיה כדת וכדין לפי הדת שלי. והיא הסבה את ראשה והלכה לעולמה. הבן גר צדק שומר מצוות, מגיע אלי, מגיע לרב ושואל, מה לעשות. יש פה הרבה שאלות.

השאלה הראשונה שנוגעת לגדרי כיבוד אב ואם. לגבי כיבוד אב במקרה דנן זה נושא אחד שאני שאיר לכשיגיעו שלושה אנשים אז נדבר על זה. אבל יש לבחון איזה בעיות יש כאן? לכאורה, האם לאחר פטירתה היא כבר לא מחוייבת במצוות. בן נח מחוייב בז' מצוות בני נח, ואחד האיסורים זה איסור עבודה זרה. אבל האישה הזאת, היא כבר לא בחיים, כבר בעולם האמת. ומת פטור ממצוות, מת מותר באיסורים, למשל יש דיון בגמרא אם מותר להלביש כלאיים למת, הגמרא אומרת שמותר להלביש כלאיים, וכן למשל, במקומות שנוהגים לקבור את המתים עם טליתות פוסקים את הטלית, דמת פטור מן המצוות, וזה גם לגבי לאוים וגם לגבי מצוות עשה. אז בנד"ד על האם עצמה אין בעיה שמכשילים אותה באיסור ע"ז. היא פטורה, כמו שישראל פטור מכל תרי"ג מצוות התורה, כך בן נח גם פטור משבע מצוות בני נח.

השאלה שנשאלת כאן היא שאלה אחרת לגמרי, והיא בלאו של "ולפני עיוור לא תיתן מכשול" - פסוק בפרשת קדושים, אסור לי להכשיל בן אדם אחר, וכמו שכותב בספר החינוך וככה גם הגמרא מבינה בעבודה זרה דף ו', שהפסוק הזה אי אפשר להבין אותו רק בצורה הפונדמנטליסטית שמדובר על עיוור ומדובר על מכשול, רש"י

כבר אומר, אסור להשיא עצה רעה לאדם אחר, זאת אומרת אסור לתת לאדם אחר עצה רעה, למשל אם אדם רוצה למכור שדה ואומר לו חברו תמכור את השדה ותקנה חמור, נותן לו עצה רעה בגלל שהוא רוצה לקנות את השדה בעצמו אז הוא עובר על האיסור הזה, אבל חז"ל בנו על הפסוק הזה בניין שלם של איסור לאדם להכשיל את חברו בעבירה, זאת אומרת אסור לי לעזור לאדם אחר לעבור עבירה, והדוגמה הקלאסית במסכת עבודה זרה בניזיר, שעומד בצד אחד של הנהר ומצד שני של הנהר עומד אדם עם כוס של יין והניזיר בעצמו אינו יכול לקחת את הכוס ולשתות יין, (לניזיר אסור לשתות יין) והנה מגיע אדם ומושיט לו את הכוס, אז האדם הזה שהושיט לו את הכוס, עבר על איסור ולפני עיוור לא תיתן מכשול. אכן, אם האדם הזה עם הכוס נמצא באותו צד של הנהר, בחד עברה דנהרא עם הנזיר, זאת אומרת שהנזיר אם היה רוצה הוא היה יכול לשתות בעצמו את היין אלא מה, עזרו לו קצת עזר לו, הגיש לו את זה, האדם הזה לא עובר על איסור ולפני עיוור לא תיתן מכשול מן התורה, האדם הזה רק עובר על מסייע לדבר עבירה שהוא איסור דרבנן.

עכשיו נדון בשאלה שכאשר הגר מגיע לבית הקברות, והולך ומבקש מהכומר לבוא לסדר את טקס הקבורה ואומר אני מבקש שתסדר סדר קבורה לאמו, אז לכאורה הוא מכשיל את הכומר. בלאו של "ולפני עיוור לא תיתן מכשול", לא כתוב "אחיך" או "רעך", והדוגמה של האיסור "ולפני עיוור לא תיתן מכשול" גם כולל נכרי כמו שהגמרא אומרת במפורש במסכת עבודה זרה, לגבי איסור הושטת אבר מן החי לבן נח. מעניין, שאחד מהקושיות ששואל המנחת חינוך על ספר החינוך, כי בספר החינוך כתב שאסור לגרום דוקא לישראל אחר לחטוא, משמע שהאיסור רק הישראלי. אבל לפי הש"ס ברור שהאיסור כולל גם בני נח. אז לכאורה כשישראל מגיע ומבקש מבן נח מאותו הכומר, תבוא תסדר את סדר הקבורה לאימו, הוא לכאורה מכשיל אותו, אלא מה? אפשר לטעון שהכומר הזה יושב בבית הקברות כל היום וכל הלילה שבעה ימים בשבוע, והכומר הזה מחכה שיבואו אליו ויבקשו ממנו לסדר סדרי הלוויה, אז למעשה כאשר מגיע אליו היהודי ומבקש ממנו לסדר לווייה אחת אין בזה משום מושיט כוס יין בתרי עברא דנהרא.

יש ש"ך ידוע ביורה דעה. הש"ך אומר בסימן קע"ח, שכמדובר על חד עברא דנהרא, שהנכרי היה יכול לעבור על האיסור הזה גם ללא עזרת היהודי, יש רק איסור מדרבנן שהוא מסייע לדבר עבירה, ובנכרי אין איסור של מסייע לדבר עבירה, כי מסייע לדבר עבירה נובע מדין ערבות שיש בין יהודי ליהודי, אבל אצל נכרי אצל בני נח אין דין ערבות. ואם כן לכאורה, אפילו נאמר שלפי שיטת הרמב"ם שיש בדת של הסובבים אותנו בעיה של עבודה זרה, לא לפי רבינו תם יתכן שכאן לא תהיה בעיה כי הרי הכל בין כה וכה מסודר ואין כאן מסייע אין פה לפני עיוור לא תיתן מכשול כי הוא היה עושה את זה גם בלעדי אלא שיש כאן בעיה אחרת.

וכן לגבי טקס ההלוויה עצמו, אפילו לפי השיטות שהדת הזאת נקראת עבודה זרה יתכן שהטקס לא נחשב לעבודה זרה, כי בנושא עבודה זרה האיסור בעבודה הוא כדוגמת הקרבנות, יש ה' מיני עבודות שכולל השתחויה וכו' ומאד יתכן שגם פה אין בעיה של עבודה זרה, כי אינו עובד בדרכי העבודה.

הרמב"ם בהלכות דעות כותב שהמספר בשבחו של חברו בפני שונאיו הוא בכלל אבק לשון הרע דגורם לו שישפרו בגנותו. זאת אומרת הרמב"ם אומר כשאדם מתחיל לספר בשבחו של חבר בפני שונאיו הוא ודאי יודע שמיד הם יתחילו לדבר דברים רעים עליו, אז הוא עובר משום אבק לשון הרע. החפץ חיים בהלכות לשון הרע שואל שאלה כזאת, לכאורה האיסור פה הוא מצד ולפני עיוור לא תיתן מכשול, למה? בגלל שהגמרא אומרת במועד קטן דף י"ז שאדם שמכה את בנו הגדול הוא עובר משום לפני עיוור לא תיתן מכשול, כי אב שהולך להכות את בנו הגדול ובנו הגדול מתרגז על האבא ומרים יד על אביו הוא מתחייב באיסור מכה אביו ואמו מות יומת.

ולכאורה יש לדון בזה האם זה תרי עברי דנהרא או חד עברא דנהרא. אנחנו הרי הסברנו את החילוק בין תרי עברי דנהרא לחד עברא דנהרא היכן שהעובר על האיסור לא היה יכול לעבור על האיסור בלי עזרתו של השני. בן הרי יכול להכות את אביו בלי שאביו יכה אותו. ועל כן שואל החפץ חיים הרי לפי הכלל שנאמר במסכת עבודה זרה לא היה צריך להיות פה בעיה של לפני עיוור לא תיתן מכשול, כי אין כאן מצב של תרי עברי דנהרא,

זה מצב של חד עברא דנהרא? בגלל הקושיה הזאת החפץ חיים מחדש חידוש גדול שגורם לנו בעיות וגם החזון איש מסכים עם החידוש הזה להלכה, והוא אומר את הדברים הבאים, שמכל מקום עובר האב משום לפני עיוור לא תיתן מכשול מדאורייתא מכיוון שמעוררו לחטא.

זאת אומרת אין רק מושג של תרי עברי דנהרא פיזי של נהר שמעכב את היין ואת הנזיר מלגשת ליין. יש גם מצב של תרי עברי דנהרא נפשי, או מצב פסיכולוגי של תרי עברי דנהרא, זאת אומרת כשאני הולך ואני מכה את בני הגדול, בני הגדול בחייו לא היה מעז, ולא היה חושב ולא היה חולם להרים יד על אביו ואני הולך ואני נותן לו מכות, ואחר כך הוא מכה אותי בחזרה זה נקרא כמו תרי עברי דנהרא בגלל שאני מעורר אותו לחטא, אני עוררתי את הרצון הזה, זה חידוש מפליא של החפץ חיים, והחזון איש מסכים עימו.

אם כן לכאורה גם במצב שלנו כשאני הולך ואני מבקש מהכומר לבוא, הכומר לא היה מגיע אם אני לא הייתי מזמין אותו, אז לכאורה אני מעורר אותו פה לחטא, לכאורה יש פה בעיה של "לפני עיוור לא תיתן מכשול" מן התורה, אלא מה? אפשר לומר שזה לא דומה. מכה בנו הגדול זה מצב חד פעמי, פה הרי הכומר היה עושה את זה בין כה וכה רק לכל מוזמן ומצבו הנפשי תמיד בעד החטא.

אני לא רוצה מדי הרבה זמן לדבר על נושא זה, רק בכדי לסיים את השאלה הזאת, אני רוצה לומר, שמה שנאמר כאן, שיש הרבה שיטות, שיטת רבינו תם ואחרים שסוברים שהעבודה בשיתוף לא נאסר על בני נח, ולכן בשבילם זה לא נקרא עבודה זרה ולכן אין כאן גם בעיה של לפני עיוור לא תיתן מכשול, ונוסף לזה יש גם את הנושא השני שהזכרנו שיתכן מאד בגלל שאין הקרבת קרבנות ואין השתחויות בטקס הקבורה, אין פה איסור על עבודה זרה, אף על פי שיש פה נושא של תפילה ויש פה בעיה של עשה כמו שהרמב"ם אומר, לכן זה נשאר בגדר בעיה.

העצה שלמעשה נתתי לאדם הזה, אמרתי לו, אתה אל תעשה את זה, יש מושג של לפני דלפני, אתה יכול לרמוז למישהו אחר שכדאי שיעשה את זה, ואחר כך אתה תוכל עוד להסתדר איתו ולשלם לו כמה שהוא צריך, אבל אתה לא, זה כמו ההבדל בין דיבור בין רמוז לגבי איסור אמירה לגוי בשבת שיש הבדל בין ציווי שיש בזה איסור משום לדבר דבר לבין רמוז שמותר.

ברשותכם נחזור להתחלה, אחרי שהתאסף פה פורום לשיעור. רציתי לדבר על מצבים שנוצרים כשיש משפחות מעורבות, אני לא מדבר עכשיו על בעל ואשה אני מדבר עכשיו על שלשלת דורות, על אב ובן, בן ואב. אספר לכם סיפור. קיבלתי טלפון לפני שבועיים שלושה בלשכה מסבתא אחת, שסיפרה לי את הסיפור הבא. היא אמרה שיש לה בן, "שלא עלינו ולא עליכם", חזר בתשובה, למד בישיבת תורת חיים במוסקבה ואחר כך עלה לארץ והוא התחתן שם והוא גר כיום בקריית ספר ויש לו אישה ושלושה ילדים והינו אברך לומד בכולל. לפני שהוא חזר בתשובה הוא היה נשוי לאישה לא יהודיה והוליד ממנה בת. והבת בקשר עם הסבתא - האם של האב שגרה במוסקבה, והבן התחיל חיים חדשים בארץ, חיים של תורה ומצוות והבן מגיע לביקור בפעם הראשונה למוסקבה, והבת כל הזמן שואלת את הסבתא, מי אבא שלי, אני רוצה להכיר את אבא שלי, מיהו. בסוף הסבתא מספרת לה, אבא שלך אדם חשוב, אדם דתי, רב, והיא אומרת אני רוצה להכיר אותו, אני רוצה לשמוע מה יש לו לומר, אני רוצה לראות אותו, והסבתא אומרת, הוא עוד מעט יבוא לביקור במוסקבה, והסבתא מטלפנת לבנה לארץ ואומרת לו, תשמע הבת שלך רוצה לראות אותך. הבן שהינו תלמיד חכם, יהודי של הלכה, אומר לאימו, היא לא הבת שלי. מי שהוליד בן או בת על ידי אשה נוכרית, לפי ההלכה אינו קרוי בן. והבן אומר לאימו אני לא רוצה לפגוש אותה.

ועתה הסבתא מטלפנת אלי ואומרת לי, כבוד הרב, אני רוצה שתדבר עם בני שתשפיע עליו. מצב של אב ובת. ישבנו על מדוכה זו בבית הדין עם הדיין, הרב משה לבל שליט"א, והוא אמר לי משהו מאד מעניין בשם מוריני ורבינו הרב משה סולובייצ'יק זכרונו לברכה, שהיה מורה דרכנו, הוא אמר לי חידוש מעניין, שאחר כך ניסיתי למצוא לזה סימוכין גם בהלכה. לפי ההלכה צריך לדחות את המתגייר ועם ישראל באופן כללי מסתכלים על

גיורים בשמאל דוחה, אנחנו לא רוצים לגייר. רק במצב של אין ברירה אנחנו מגיירים, אבל אמר רבי משה, אב יש לו חובה מוסרית לגייר את בתו. בגלל שהוא קלקל משהו בעולם, חובה עליו לתקן מה שקלקל.

מצאתי סימוכין לדברי רבי משה זצ"ל, מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה, שיש חסרון גדול מאותו הבעל ארמית יותר מכל אלה שעברו על איסורים עם כל העריות שבתורה שבנו מן הארמית אינו קרוי בנו, וידועה גם דברי המשנה בחגיגה שאומרת שיש מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות, זה מי שהוליד ממזר, הוליד ממזר זהו אין. אדם יכול לחזור בתשובה על איסור אשת איש, וזה בינו לבין בוראו אבל ממזר זו מציאות. אבל רבותי, בן או בת שנולדה מלא יהודיה אפשר לתקן, לכן אמר הרב סולובייצ'יק שיש חיוב מוסרי לאב לתקן, לכן ודאי היינו צריכים לומר לאב הזה יש לך חיוב, יש לך חובה להיפגש עם הבת שלך. זה לא חובה עלינו, זו חובה עליך. היא הבת שלך, אתה עשית משהו, ואדרבא אם היא רוצה זה מצב אחר.

דיברנו על השאלה הראשונה שגר מתבקש לעשות משהו עבור אימו הלא יהודיה, ונשאנו ונתנו בענין לפני עיוור לא תיתן מכשול, אבל לפני שבכלל מתחילים לדבר על הבעיה הזאת, יש גם לתת את הדעת על הגדרים של כיבוד אב ואם. אדם למשל שאביו נוכרי או אדם שהתגייר, מה הם הגדרים, רציתי קצת לדבר על הנושא הזה אם בעזרת השם יהיה לנו מספיק זמן.

ידועים דברי השולחן ערוך, ביורה דעה שכותב בסימן רמ"א סעיף ט' שגר אסור לו לבזות ולקלל את אביו ואמו, שלא יאמרו באנו מקדושה קלה לקדושה חמורה. מה כתוב פה? גדרי כיבוד אב ואם אין פה, כי בגדרי כיבוד אב ואם יש את המצוות החיוביות שאיש אמו ואביו תראו או כבד את אביך ואת אמך, ויש גם את האיסורים של מקלל אביו ואמו וגם מכה אביו ואמו. וכתוב פה שגר אסור לו לקלל או לבזות את אביו ואמו הטבעיים שהם אינם יהודים כדי שלא יאמרו באנו מקדושה קלה לקדושה חמורה. שהגויים לא יגידו - לא שהיהודים יגידו, זה פשוט נושא של חילול השם. והנשיא של הוועידה היה תמיד אומר הרב לורד ישראל יעקובוביץ' זצ"ל היה אומר שחילול השם זה מה יאמרו הגויים.

מדברי השולחן ערוך משמע כי כל זמן שהוא היה נכרי הוא היה חייב במצוות כיבוד אב ואם ואחרי שהוא התגייר הוא יהיה פטור ממצוות כיבוד אב ואם וזאת היתה קדושה חמורה לקדושה קלה, כדי שלא יגידו את זה, לכן אמרו חכמינו אתה הגר תמשיך בהנהגתך ואל תבזה את אביך ואת אמך הטבעיים.

האמת היא שההלכה הזאת לא נאמרה בתלמוד, זה חידוש של השולחן ערוך, זאת הלכה שנאמרה לגבי הדין של קרבה לעריות שאסור לגרים, אח ואחות שהתגיירו אסור להם להתחתן, למה? שלא יאמרו שבא מקדושה חמורה לקדושה קלה.

השולחן ערוך מחדש ומלביש גם את ההלכה הזאת לגבי גדרי כיבוד אב ואם. בוודאי שגילוי עריות זה אחד משבע מצוות בני נח, אסור לאח לשאת את אחותו, אבל לכאורה קשה מאד להבין לגבי דין כיבוד אב ואם, היכן ראינו שנכרים מצווים על כיבוד אב ואם, זה הרי לא כלול בשבע מצוות בני נח וקשה מאין לו לשולחן ערוך חידוש זה.

שנית, כולנו הרי מכירים את הגמרא בקידושין דף ל"א לגבי אותו גוי מאשקלון, דמה בן נתינה שמו, כאשר ביקשו ממנו חכמים לקנות אבנים לאפוד בשישים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא רצה להעיר את אביו ולצערו. והלכו להם חכמינו. לשנה אחרת באו שוב לקנות פרה אדומה והציעו לו סכום גדול, ואמר להם כל ממון שאני מבקש אתם נותנים, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בגלל כבוד אבא, ואמר רבי חנינה, מה מי שאינו מצווה ועושה כך, מצווה ועושה על אחת כמה וכמה, אמר רבי חנינה גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

הרי במפורש אמר רבי חנינה, שאותו גוי חסיד דמה בן נתינה מאשקלון הוא לא היה מצווה ועושה, הוא לא היה מצווה על מצוות כיבוד אב ואם. וכן אנחנו גם רואים גמרא בנוזר דף ס"א עמוד א', שכתוב שם, תניא בני ישראל מעריכים, ואין עובדי כוכבים מעריכים, יכול לא יהיו נערכים, אומרת הגמרא ת"ל איש שאני הכא דאמר קרא לאביו ולאמו לא יטמא במי שיש לו אב יצא עובד כוכבים שאין לו אב, למאי אי לימה לעניין

ירושה, ואמר רבי חיה בר אבי ואמר רבי יוחנן עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה שנאמר כי ירושה לעשיו נתתי את הר שער, הרי לעניין ירושה ראינו שאדם יורש את אביו, אלא במי שמוזהר על כיבוד אביו. ונוכרי אינו מוזהר על כיבוד אביו ולכן גם אין מצוות ערכין אצל נוכרי.

הרי לנו שתי גמרות מפורשות שאין מצוות כיבוד אב ואם אצל נוכרי אז נשאלת שוב השאלה איך בא שולחן ערוך ואומר שגר שמתגייר מוזהר על כיבוד אב ואם בגלל שלא יאמרו שבא מקדושה חמורה לקדושה קלה. האמת היא שרבי עקיבא איגר שם כותב בשם הגאון תורת יוסף, שבן נח מחוייב בכיבוד אב ואם רק מנימוסיהם. הסכמה תרבותית. מצד שני רבינו ניסים-הר"ן בהקדמתו לש"ס כותב שכל המצוות התלויות בסברה ובהבנתא דליבא, זאת אומרת בהבנת הלב, כבר הכל התחייבו בהם מיום בורא אלוקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו לדורי דורות. וגם הרמב"ן כתב כך שדור המבול נחתם דינם על הגזל אף על פי שלא הגיע נביא והזהיר שגזל אסור, בגלל שהיא מצווה מושכלת. וגם רב סעדיה גאון כתב שכיבוד אב זו מצווה שכלית. וגם בספר פרשת דרכים זוטא, שכתב אותו בעל מלוא הרועים, כותב שמצווה שהשכל גזר במניעת המעשה כגון כיבוד אב ואם הסברה נותנת שאבותינו הקדושים הקרובים אל השם שראוי שימשכו אחרי השכל ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו, ושוב אנחנו נוגעים בשאלה, אם אבותינו לפני מתן תורה היה להם דין של בני נח או דין של בני ישראל. וכן גם רבינו חיים מוולוז'ין בנפש החיים פרק ה' כותב שבני נח נצטוו על הדינים כמאמר חז"ל בסנהדרין, רק לא ניתן להם תורה בזה, רק מה שהשכל גוזר. ואם הם עושים את ההיפך, הם חייבים מיתה וזו המידה לבני נח ותלוי רק בשכלם.

ויש לזה גם מקור מתנא דבי אליהו בפרק ט"ז שאומר כך, מפני מה האריכו הראשונים ימים, הכוונה לדורות שלפני נח, בין אדם לנח, אמרו לו לשת עבוד את אביך היה זנו ומפרנסו. ושם בתוספות בן יחיאל כותב שבאמת התחייבו בני נח על כיבוד אב ואם ולא חשבו אותה בין שבעת מצוות בני נח, יען שהוא בקום ועשה לא חשיב וכן הוא כלול בגזל.

יש גם דרך אגב מה שכתוב שיעקב נענש בזה שהוא לא עסק בכיבוד אב במשך 22 שנה וגם משמע שהוא חייב בכיבוד אב ואם. אז לכאורה אנחנו רואים פה סתירות מיניה וביה בשאלה אם באמת נתחייבו בני נח בכיבוד אב ואם או לא נתחייבו בכיבוד אב.

ברשותכם רציתי היום להציע דבר שהוא חידוש קצת כדי להסביר את הגדרים השונים של כיבוד אב ואם, גם אצל בני נח מחד, וגם אצל בני ישראל מאידך, ומצד שלישי באדם שהתגייר, ויש לנו פה שלושה גדרים נפרדים אבל לפני שנכנסים לגדרים האלה אני רציתי לומר דבר אחד. הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל בספרו עץ הדר שהוא על נושא אתרוגי קורפו, בעיית האתרוג המורכב, הוא נכנס לשאלה של גדרי כלאיים שיש לבני ישראל וגדרי איסור כלאיים שיש לנוכרים. והוא אומר שם דבר שהוא גם מוסכם עם כל הפוסקים שיש הבדל הגדרתי בין מצוות שיש לבני ישראל למצוות שיש אצל בני נח. אצל בני ישראל זה תלוי בגדרי חז"ל, למשל כשהחליטו חכמנו שאדם נהיה לגדול כשהוא בן 13 או שילדה הופכת לבת מצווה בגיל 12 זה לא תלוי בהתפתחות הפיזית או הרוחנית של האדם, אבל כשזה נוגע לבני נח זה תלוי במציאות האם הילד הזה כבר מבין או לא מבין. וגם אותו דבר רוצה לומר הגרא"י קוק לגבי כלאיים. והאמת שראינו גם אותו דבר גם לגבי איסור אבר מן החי, ההבדל בין ישראל לנוכרי, ישראל אחרי שעשו שחיטה ועדיין הבהמה חיה, אבל בגלל שיש מצוות שחיטה לבני ישראל, לגבי ישראל יש לבהמה הזאת דין של בהמה מתה, מה שאין כן לבני נח שלא נמסרה להם מצוות שחיטה קראת הבהמה הזאת חיה ואסורה משום אבר מן החי.

ניגש אלי פעם משהו שאינו יהודי ושאל אותי את השאלה הבאה, הוא אמר לי שהוא מנסה להפגש עם אביו, שהוא לא פגש אותו מעולם, והוא יודע שאביו עזב את אמו, והוא כועס עליו, והוא אינו יודע אם כדאי להפגש איתו או לא להפגש איתו. והוא לא יודע איך להתייחס אליו כי הוא אף פעם לא דאג לו ואף פעם לא שילם עבור שום דבר.

ואני אמרתי לו, תשמע, יכול להיות שאתה צודק במאה אחוז עם כל הטענות שיש לך נגד אביך, אבל דבר אחד יש, שאתה לא יכול לקחת ממנו, שהוא נתן לך חיים. אפשר בהחלט לדון אם לחיות זה טוב או לא, האם מוטב לו לאדם שנברא או מוטב לו לאדם שלא נברא, זו כבר שאלה אחרת שנחלקו בהם שמאי והיילל. זה מה שאמרתי לו.

אבל אליבא דאמת נראה לעניות דעתי, שאצל נכרי גדרי מצוות כיבוד אב ואם זה רק דברים שמקובלים לפי השכל איך שאדם צריך לכבד את אביו ואמו. ולכן מה שלא מקללים את האב, ולא מזלזלים באב זה דבר מוסכם. וגם הרי קיימת מחלוקת גדולה בין התוספות לרשב"א ביבמות דף ו' בנוגע לשאלה מה זה עיקר מצוות כיבוד אב ואם, ומה נקרא הכשר מצווה, האם עיקר המצווה להאכיל ולהשקות את האב או האם זה גם כולל כל הדברים האחרים למשל כשהאב מצווה את בנו ללכת ללמוד באיזה מקום.

אבל מאכילהו ומשקהו והחיוב לכבדו אלה דברים מוסכמים ששכלולים במצות כיבוד אב ואם. וכן להאכיל ולהשקות ודאי בן נח מוזהר על זה כי זאת מצווה שכלית כמו שאמר הרמב"ן והר"ן ורבי חיים מוולוז'ין. גם מה שכתוב בתנא דבי אליהו על אבותנו שכולם היו מחוייבים במצווה הזאת.

מצד שני המעשה אצל דמה בן נתניה באשקלון. באמת אם נשאל לפי השכל, אם דמה בן נתניה היה מגיע לאביו והיה מספר לו אחר כך שאני לא הערתי אותך ואני הפסדתי פה שמונים אלף שקל בגלל שרציתי לכבד אותך, אבא שלו היה אומר לו, בני אתה מטומטם אתה זקוק לרופא. הדין שהוקש כבודם לכבוד המקום זה רק דין שנאמר בישראל. גדרים רגילים של כיבוד אב ואם של להאכיל ולהשקות זה גם נאמר אצל בן נח, אבל הדין של הוקש כבודם לכבוד המקום שהבן לא יראה את האב כי הוא מסתכל על האב כמו על מלך- כמו על הקדוש ברוך הוא ולא מעירים מלך אפילו שמפסידים עשרות אלפים זה דין שרק נאמר בישראל, לכן אצל דמה בן נתניה כתוב שאינו מצווה ועושה ואצל ישראל הוא נקרא מצווה ועושה, זה דבר ראשון.

מצד שני וודאי שכל האיסורים השליליים שאסור לבזות ולקלל אביו ודאי שזו מצווה שכלית שגם בני נח מצווים עליה. ועל כן גם בן נח מצווה בהן ולכן כותב השולחן ערוך על גר שכשהיה גוי הוא היה חייב מצד מצוה שכלית והיה אסור לו לקלל את אביו ואת אימו.

אך עכשיו שגר שמתגייר, הוא כקטן שנולד, זאת אומרת אנחנו אומרים מבחינה הלכתית האדם הזה כבר יותר לא אביך, האשה הזאת כבר יותר לא אמך, אז גם אפילו את הגדרים האלה אין לנו כאן. פה אנחנו מפסידים את הגדרים האלה כי ההלכה באה ואומרת אתה אדם חדש, אתה לא האדם מקודם. ולכן ברגע הזה גם ההלכות השכליות כמאכילהו ומשקהו, כל הדברים האלה נעלמים כי האדם הזה הוא כבר לא אביך, לכן בא השולחן ערוך ואומר כאן יש את הבעיה של חילול השם. שלא יאמרו שבאת מקדושה חמורה לקדושה קלה לכן אף על פי שמעיקר הדין אתה פטור, אבל שלא יאמרו שלא יהיה חילול השם, תמשיך לכבד את אביך הגוי בדברים שכליים.

ורציתי לחדש עוד חידוש נוסף. ועל ידי זה רציתי גם לבאר הדברים שנאמרו על ידי תוספות בן יחיאל בפירוש על תנא בן אליהו, שהוא כולל מצוות כיבוד אב ואם באיסור גזל. יש הלכה מאד מעניינת בשולחן ערוך אבן העזר סימן ס', הלכה שלא נוהגת היום, כתוב כך, כשנושא אדם אשה, דרך העולם שרעיו ומיודעיו שולחים לו מעות כדי שיתחזק על ההוצאה שמוציא במשתה, ואלה המעות נקראים שושבינות. חבר מתחתן שולחים לו מתנה, מנהג העולם, ואומר השולחן ערוך ושושבינות זו אינה מתנה גמורה שלא שלח לו זה אלא שאם ישא אשה, (אם הוא בעצמו אחר כך יתחתן) וישלח לו כמו ששלח לו. זאת אומרת אם אנחנו חבורה של חברים, ואני שולח מתנה לחתונה לחברי, נגיד, שולח לו מאה דולר או משהו, כל ארץ כמו שזה מקובל, רבותי, לא מדברים פה על חובה מוסרית, מדובר פה על חיוב ממוני, יש לחבר שלי חיוב לעשות אותו דבר ולתת לי גם מתנה כשאני מתחתן, לפיכך אומר השולחן ערוך אם נשא זה אישה ולא החזיר לו השושבינות, ולא התנהג בצורה נאותה כמו שעשו לו, הרי זה תובעו בדין. מותר לחבר שלו ללכת לבית דין רבני ולתבוע אותו והוא מוציא ממנו את

הממון בדיינים. יש בזה כמה חילוקים, ומסיים השולחן ערוך ולפי שבזמן הזה לא נהגו לתבוע תביעה זו ראיתי שלא להאריך בה.

לעניות דעתי, בנוסף לכל חיובי מצוות כיבוד אב ואם, יראת אב ואם ושלא לקלל ולא להכות, וגם את הגדרים של המצווה השכלית אצל בן נח, יש עוד גדר נוסף, הגדר הנוסף הוא דומה ליחס של גומלין בין חברים לגבי שושבינות. כי כך מנהגו של עולם שאמא ואבא דואגים לילדיהם כל זמן שהם לא יכולים לדאוג לעצמם, ואחר כך הילדים באים ודואגים להוריהם בימי זקנותם, לעניות דעתי גם כאן יש דין של שושבינות. כך מנהג העולם. הם דאגו לך אתה תדאג להם.

ולכן במקרה דנן שבן אדם זה התגייר, והוא כקטן שנולד, נכון האב לא אב, והאם לא אם, גם בתור בן נח וגם בתור ישראל. אבל מצד שני, נניח שהאדם הזה הוא לא אבא שלך, האדם הזה לא אמא שלך, אבל כמה עשו לך טובות, אמא שלך התעוררה בלילה, שלוש פעמים בלילה כדי להניק אותך, החליפה את הטיטולים 12 פעם ביום. מה עם הכרת הטוב. הרי לימד אותנו ריבונו של עולם הכרת הטוב, העבירה השניה של האדם הראשון שכפר בטובה כאשר אמר לה' האשה אשר נתת עמדי, היחס הזה של גומלין זה דבר שמוסכם ומובן לפי השכל, וילדים בדרך כלל אפילו לא מתחילים להבין מה שהוריהם עשו להם ואיך שהם דאגו להם בימי קטנותם, עד שהם נהיים הורים בעצמם.

ולכן במקרה של גר, קיים הדין הזה של שושבינות, גר חייב לכבד את אביו ואת אמו והוא חייב וגם כשהאמא באה ודורשת מהבן לסדר לה סידורי הלוויה, הוא חייב לכבד אותה מצד יחס גומלין. אני עכשיו לא נכנס לבעיה ההלכתית, כשהיא מבקשת סידורי הלוויה נוצרית. החיוב לא רק חיוב מוסרי אלא גם חיוב ממוני וחיוב לעשות את זה לאמו בגלל הגדר הזה של היחס של גומלין שיש בין הורים לילדים.